"ئێوارەیەک، جوانیم لەسەر ئەژنۆم دانا – بینیم تاڵ بوو. – جنێومپێیدا".. ئازاد حەمە

ناشرینییناسییەک لەم دەربڕینە سەرسوڕهێنەرەی شاعیری نوێخوازی یاخی و ڕەچکەشکێنی فەرەنسی رامبۆ Rimbaud پەنهانە، کە دواتر بەرەو تێڕامانمان دەبات لە جوانیناسییەک، کە لە هەناوی ناشرینییدا خۆیمەڵاسداوە. بۆیە دەخوازین بپرسین: ئەوەی شایانی تێهزرینە لەو دێڕە شیعرییە وێنە شیعرییەکەیە یان ئەو دیدگایانەیە پێشتر لەسەر جوانیی هەمانبووە و، ئەم دەربڕینە شیعرییە پوچەڵیدەکاتەوە؟ ئەوەی لە دووتۆیی ئەم دەربڕینە شیعرییەی رامبۆی تاقانە پەیپێدەبەین بینینی دیوی ناوەوەی جوانییە،کە لێدانە لە جەوهەری جوانیی، کە ئەوەش کۆششێکە بۆ تێکشکاندنی ڕێساکان(لەوانە:ڕێسای جوانیناسی جوانیی)سەبارەت بە دیتنی جوانیی. ئەم تێکشکاندنە تەنها ڕووی زمانەوانیی و دواتر ڕووی جوانکاریی نییە، بەڵکو ڕووی ڕەوشتیشی هەیە. دێڕەکەی رامبۆ تەقەڵایەکی ناهەمنانەیە، سوکایەتیکردنە بە جوانیی، بە بیرخستنەوەی جوانیناسی ناشیرینیش؛ ئەمەو لێدانێکی ڕادیکالانەی ڕێسای شیعری کلاسیکیشە،کە هەردەم مشەخۆربووە لەسەر چەمکی جوانیی. بەمجۆرە بێت جوانیی ئەوە نییە،کە خۆیمان نیشاندەدات؛ لە ناواخنەدا ناشایان و ناشیرینە(زەقنەبووتە).

بۆ گەیشتن بە نەزانراو لە شیعردا، کە ئەوەش کارێکی ئاسان نییە، لێرەوە دەپرسین: شیعر ڕووبەرێکە بۆ بەرهەمهێنانی دیدگاکان، بەتایبەت دیدگا نەزانراوەکان؟وا پێویستدەکات شیعر بەدواداچوون بۆ نادیارەکان (نەزانراوەکان)بکات، جا ئەوە چ لەناو ئاییندەدا بێت وەک هاوڕێیەتی، تەنیایی،چ ئەوەی جارێ گۆنەکراوە سەبارەت بەوەی دێت لە دواتردا. مەبەست، هەشتا ئابرووچوونەکان، کە جوانیی دەتوانێت بەمانیبهێنێت، بە زۆرێکمان ئاشکرا نیین. گشت ئەوانەش پەیوەندیان بە زەبری جوانییەوە هەیە. بەشێک لەو زەبرە تەنها بە لێدانی جوانیی یان ئاشکراکردنی ڕووی دزێوی جوانیی دەرناکەوێت، بەڵکو بە گەڕانەوەی دەسەڵات بۆ ناشرینییش دەردەکەوێت. لێرەوە دەکرێت قسەلەسەر تاڵی جوانیی و شیرینی ناشرینیی بێتە پێش. ناشرینیی دەمێکە ژێردەستەی جوانییە و لەو بەینەشدا مرۆڤایەتی قووربانییەکی زۆری داوە.

شیعر ڕێگەمان پێدەدات بە وشەسازیی شیعریی چەمکگەلێکی وەک

بەدەنگی، نەبینراوەکان بگۆڕین بە دەنگ و بینراو. بەنموونە،چەمکی جوانیی لەم گوزارەیە شیعرییەی رامبۆ(""ئێوارەیەکیان،جوانیم خستەسەر ئەژنۆم- تەماشامکرد تاڵ بوو.-سوکایەتیمپێکرد"")ئەو جۆرەیە لە چەمکە نادیار و شۆکهێرەکان،کە گاڵتەجاڕی لە هەناویاندا بەرجەستەیە. نەبینراو و نەگوتراو لەو دێڕە شیعرییە دیدگایەک لەسەر جوانیی دەوروژێنێت،کە ئاماژەیە لەسەر گۆڕینی سەیرکردن بۆ کیمیای جوانیی. ئەم کیمیا نوێیە خۆی لەسەر سەلیقەیی لە گاڵتەکردن بە جوانیی و نادڵنیابوون لە جوانیی بونیاددەنێت. جوانیی لێرە زاڵمە و ئامانی بۆنییە.

رامبۆ لەو دێڕەدا هیچ لە جوانییەا ڕانابینێت. لەوە ترسناکتر ئەوەیە،کە جوانیی گشت ئەمە بەخۆیەوە گرفتاردەکات و تامیشی تاڵە. بەمجۆرە سەرکۆنەکردنی جوانیی تەنها کارێکی جوانیناسیانە نییە لەسەر چەمکی جوانیی بەڵکو ئەرکێکی رەوشتیشە.ئەو ئەرکە رەوشتییە دەرفەت دەرەخسێنێت لە بنچەی جوانیی حاڵیبین و لەو فریودانەش(هەڵخەڵەتاندنەش) بەئاگابین،کە جوانیی دەتوانێت لەگەڵ خۆی بیهێنێت.

لەسەر بنەمای ئەو دیتنەی لای سەرەوەمانبەت،جوانیی لە گەرووی ئەم دێڕە شیعرییەی رامبۆ تراویلکەیە(سەرابە)، دەستکاریکردنی جیهانبینی شیعرە بە خودی چاوەڕوانییەکان لە جوانیی. گەر جوانی ئەوە بێت خودی جوانی ڕایهێناوین لەسەر ئەزموونکردنی خۆی، ئەوا جوانیی بەس نییە. هیچ نەبێت لەبەرئەوەی ڕەچەڵەکی جوانیی ناشرینییە. جوانیی،کە بەرگەی ناشرینیی ناگرێت شەلگیرانە کاری خۆیدەکات؛ کار بۆ ئەوە دەکات هەر خۆی هەبێت و بەس. جوانیی غەدارە، هێرشبەر و داگیرکەرە.

پرسی جوانیی لەم دێڕە شیعرییەی رامبۆ پێکۆڵییە(پێداگرییە)لە تاڵی تامی جوانیی. چونکە جوانیی لە بنەڕا خاکەڕا و سادە نییە. جوانیی تابڵێت پەژارەییهێنەر و شۆکهێنەرە بۆ ئەوانەی لە چاوەڕوانی ئەوەدان جوانیی شتێکی زۆریان پێببەخشێت. هاوکات گومانی ناوەت ئەم گوزارە شیعرییە شاکارگەلە؛ زەوییەکی بەپیتە بۆ بینینی دیوە شارەوەکانی جوانیناسی جوانیی، دانهێنانیشە بە شتگەلێک لە جوانییدا پەنهانە؛ وەک تاڵییەکەی، فریودەرییەکەی. بۆیە بۆ رامبۆ سوکایەتیکردن بە(جنێودان بە)جوانیی تۆمەت نییە، تەقەلایەکە بۆ تاوتوێکردنی پەیوەندی ناساکارانەی نێوان جوانیی و ناشرینیی.

بەهۆی ئەم دەستەواژە شیعرییەی رامبۆوە دوا قسەمان سەبارەتدەکەین بەو دەخشەواوییەی شیعری هاوچەرخی کوردی لەڕووی جوانکارییەوە دووچاریبووە، کە بە زۆرەکیش ڕوون نییە بە شیعری هاوچەرخی کوردی لەڕووی جوانیناسییەوە بەو دەردە براوە؟ واتە بە خۆڕە تاوە بە

جوانیی/ ئەوە دەرئەنجامی هەوڵ بۆ پێشەنگبوون بووە یان بەئاگاییبوون لەو گۆڕانکارییانەی بەسەر جوانییدا هاتووە؟
چۆن شیعری هاوچەرخی کوردی لەڕووی جوانیناسییەوە خۆی بەت؟ ئەم خەبوونە ناشێت لەوەوە دەستپێکات ئەو هەموو ناجوانییانە ببینێت، کە بەردەوام ڕۆژانە دەیژێت؟ کەوابێت بەدەبێت ئەو هەموو جوانییە درەیینانە لەناو شیعرەکانیدا هەبن؟گەرووی شیعری نوێی کوردی ،زۆر بەدەگمەن نەبێت،خۆی نییە، لە خۆی نامەیە و بوێرنییە لە بینینی ناشرینییەکان. دەستەواژەی شیعرییەی نوێکانمان لەگەڵ لۆژیکی ئەو دونیا ناشرینەی شاعیر بەردەوام دەیژێت یەکناگرێتەوە. چەمکە مەدەرنەکانی ناو دەقی شیعریی ئێستامان تائادەیەک هەرهەموو کەیلەی جوانیین و ترسنەکن لە بینینی دیوی ترسناک و هەڵخەڵەتێنەری جوانیی سەردەم.
سەرئەنجام ئەوە دەڵێین،کە شیعری هەنووکەی نوێمان مژدەی تێگەیشتنێکی نوێی بە ناشرینیی پێنییە؛ بە ئەو جوانییەش پێنییە،کە داگیرکار و چەوسێنەری ناشرینییە. بۆیە هیوام بەو شیعرە کوردییانە نییە بانگەواز بۆ جوانییەک دەکەن لەوانلەوە لە درە. هەر ئەم درەیەشە ڕێگانادات تێگەیشتنی ڕەخنەیی سەرهەڵدات سەبارەت بە ڕەچەڵەکی جوانیی و ئەو غەدرەی جوانیی لەڕووی مێژوویەوە لە ناشرینیی کردوویەتی. ئەم خواستەی ئێمە هەشیارییەکی فراوانتری دەوێت لەوەی ئێستا سەبارەت بە جوانیی لای شاعیران و ڕەخنەگرانی ئەدەبی کورد لەئارادان…. .بەداخەوە، ناشرینیناسی هەواڵێکە و جارە نەگەیشتووە بە شاعیرە نوێخوازەکانی هەنووکەمان.

ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

سەرنج: ئەم گوزارە شیعرییە دێڕێکی شیعری شاعیری فەرەنسی ڕامبۆ Arthur Rimbaudیە لە"وەرزێک لە دۆزەخدا"، کە بەمجۆرەیە:
Un soir, j’ai assis la Beauté sur mes genoux – Et je l’ai trouvée amère. – Et je l’ai injuriée.
.

چێژ لە ئەدەبدا.. بەختیار محەمەد

هەر ئەدەبێك (جا هەر ژانرێك بێ)، چێژمان پێ ببەخشێ، ئەوە ئەدەبێكی باشە. واتە پێوەرێك بێ ئەدەبی باش چێژە (بەڵكو پێوەرێكی بنەڕەتیی و سەرەكی ئەدەبی سەركەوتووە)؛ چونكە ئەدەب خۆی لە خۆیدا چێژە؛ لەپاڵ پەیامی مەعریفەدا. ئەمەش هۆكار و خەسڵەتێكی بەهای چێژی (جوانی) كایەی ئەدەبە. ئێمە زۆر جار مەرج نییە لە واتای شیعرێك تێبگەین، بەڵام لە خوێندنەوەیدا چێژی لێ دەبینین؛ هەروەكو چۆن چێژ لە پارچە مۆسیقا و ئاوازێك وەردەگرین.

ڕەنگە ژانرەكانی دیكەی ئەدەب كەمتر ئەم بەختەی شیعریان هەبێ لە نێوان چێژ و (جوانی و) ڕەمزییەت و تەمومژییدا. چیرۆك و ڕۆمان و شانۆ هەرچەندە ڕوون و قووڵ بن، هێندەشێ چێژ بە خوێنەر دەبەخشن. خۆ شیعریش لەم خەسڵەتە بەدەر نییە، بەڵام چونكە شیعر زمانی مۆسیقا و خوازە و ڕەمز بەكار دەهێنێ، بۆیە دەشێ شیعری قورس (ڕەمزییش) هەبێ بەبێ ئەوەی باش لە واتایەكەی (مەفهوومەكەی) تێبگەین، بەڵام لە خوێندنەوەیدا چێژێكی زۆرمان پێ ببەخشێ. ئەم چێژە لە ئیستاتیكای (واتە لە فۆرمی جوانی) شیعرەكەوە دێ: مۆسیقا و ئیقاعی نێوان وشە و دێڕ و ڕستەكان. لێرەوە شیعر لە هارمۆنیای جوانی ڕەنگەكانی تابلۆیەكی شێوەكاری دەچێ. لە هەردووكیاندا هارمۆنیا لە ناو زمان و لە ناو ڕەنگدا هەیە. ئەمەش لایەنە هونەرییەكەی هەردوو هونەرە. واتە هونەری شیعر و هونەری نیگاركێشان.

ئەدەب و هونەر بەوە جیا دەكرێنەوە، كە دەبێ چێژمان پێ ببەخشن. خوێنەر بۆیە ئەدەب دەخوێنێتەوە، تا چێژی پێ ببەخشێ. هەڵبەت ئەم چێژە لە واتا و دەلالەتی مەعریفیی بەدەر نییە. زەحمەتە ئەدەبێكی سادە بتوانێ چێژمان پێ ببەخشێ. ئەدەب هەر جوانیی نییە، بەڵكو فكریشە. لە ئەدەبدا هەردەم جوانیی (فۆرم) توێكڵێ بابەتی فیكرە (ئەوەی پێی دەڵێن تیمە و ناوەرۆك). پێدەچێ ئەم چێژەش حاڵەتێكی ڕێژەیی بێ. واتە لە خوێنەرێكەوە بۆ خوێنەرێكی دیكە بگۆڕێ: دەشێ خوێنەرێكی سادە چێژ لە ئەدەبێكی سادە بكا، خوێنەرێكی قووڵیش چێژ لە ئەدەبێكی قووڵ بكا. تەنانەت لە نێوان خوێنەرە قووڵەكانیش ئەم بارە ڕێژەییە هەیە. بەنموونە: من ئەم ڕۆمانەم پێ خۆشە، بەڵام فڵانە كەس پێی خۆش نییە و چێژی لێ نابینێ و ڕەخنەی سەلبی لێ هەیە. مەبەستم ئەوەیە چێژ بارێكی ڕەهای نییە. واتە هەموو بەرهەمە

باشەکانیش بارێکی ڕەهای چێژیان نییە و لای هەموو خوێنەرە بە ئاگاکانیش هەمان ئاست و بەهای چێژی خوێندنەوەیان نییە؛ بەڵام ئەمە بەو واتایە نییە، کە هەموو ئەدەبێکی باش چێژمان پێ دەبەخشێ. لێرە دەبێ بزانین، چێژیش بەهایەکی مەعریفییە و بەندە بە درك و هۆشیاریی خوێنەرەوە. بەواتای ئێمە هەرچەندە لەو بەرهەمە تێبگەین، هێندەش چێژی لێ وەردەگرین.

بەختیار محەمەد

یاریەکانی ئەمریکا لە ئێران و ناوچەکەدا!.. عوسمانی حاجی مارف

دوای هەشت مانگ لە شەڕی ١٢ ڕۆژە، کە ئەمریکا و ئیسرائیل بەناوی هەوڵدان بۆ لێدانی بەرنامەی ئەتۆمی و مووشەکیەکانی ئێران بەڕێیانخست، ئێستا واشنتۆن جارێکی تر لە لێواری شەڕ لەگەڵ تاران وەستاوەتەوە. وەستانی شەری ١٢ رۆژە مانای کۆتایی گرژیەکان و وەستانی نەخشەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل نەبوو لە ناوچەکە بەگشتی و ئێران بە تایبەتی، هەربۆیە ئێستا دەبینین گەورەترین گردبونەوەی سەربازی ئەمریکا لەڕێگەی ئاسمانی و دەریاییەوە بۆ فشارخستنە سەر ئێران، بە ئاشکرا نمایشێکی مەترسیدارتر نیشان ئەدات.

بە ئاماژەدان بە ئاستی دڵەڕاوکەی ڕژێمی ئێران لەبەرامبەر کردەوەی سەربازی ئەمریکادا، کۆماری ئیسلامی ئامادەیی دانوستانیان نیشانداوە، بەبێئەوەی دیاربێت کە ئاستی دانوستانەکان بەچی دەگات و دواتر چی ڕووئەدات!

هەڵبەتە بەردەوام چاوەڕوانی ئەوە دەکرا کە لە مانگەکانی داهاتوودا خولێکی دیکەی هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر ئێران دەست پێبکاتەوە، وەها نیشان ئەدرێت ئامانجی ئیسرائیل زیاتر بۆ لاوازکردنی توانا موشەکیەکانی ئێران بێت. جگە لەوەش، چاوەڕوان دەکرا ئەگەری هەر لێدانێک بەهەوڵی هاوبەشی ئەمریکا و ئیسرائیل

بەت، کە ئامانجی فراوانتری بەدواوەیە، بەتایبەتی بە ملکەچکردنی ئێران و ئاڵوگۆڕێک لەڕژێمی ئێڕان بە قازانجی ئەمریکا و ئیسرائیل تەواو ببێت، بەڵام وەک لە حوزەیرانی ٢٠٢٥دا، ترامپ ڕێگایەکی دیپلۆماسی بۆ دەربازبون خستەڕوو، بەهەمانشێوە ئەمریکا پێشنیاری ئەوە دەکات، تاران دەتوانێت خۆی لە لێدانەکان بەدوور بگرێت، ئەویش بەمەرجی قەبوڵکردنی تەواوی خواستەکانی ئەمریکا.

لە تەواوی ململانێکانی نێوان ئەمریکا و ئێراندا، پەیوەندی دیپلۆماسی هەردوولایان، هەمیشە پڕ بووە لە ئاستەنگی و سەختیی ڕێککەوتن، ئەو پرسانەی کە لە کارنامەی دانوستانەکاندا هاتووە، وەک بەرگرتن بە بەرنامەی ئەتۆمی و بەرنامەی مووشەکی، سنوردارکردنی دەخالەتی ئێران لە ناوچەکە و پشتیوانیکردنی لە میلیشیاکان و گروپە تیرۆریستیەکان، بە دەیان ساڵە لە بەرنامەی کاردا ماونەتەوە و بە ئەنجامێکی عەمەلی نەگەیشتون. هەڵبەتە گومانی تیا نیە گەر ئێران لەوانەش زیاتر بخاتە بەرنامەی کاری سیاسیەوە، بە مەرجێک، پەیوەند بە پاراستنی دەور و نفوز، دەخالەت و باڵادەستی ئەمریکاوە جێبەجێیان بکات، بەمانایەک وەک هاوپەیمانی ئەمریکا لە ناوچەکەدا هەنگاوەکانی بنێت، بەدوور بوەستێت لە پەیوەندی بە بەرژەوەندیەکانی روسیا و چینەوە، هاوکێشەی سیاسی ناوچەکە دەوراێنکی تر لە باڵادەستی ئەمریکای بەسەر ناوچەکەدا بەرجەستەکرێتەوە، ئەوا ئەمریکا کێشەیەکی نابێت لەگەڵ ئێراندا.

بەمانایەک ئەو پرسانەی دەخرێتە ناو دانوستانەکانەوە بۆ ڕێککەوتن دەربارەی ئەتۆمی و موشەک و هەربابەتێکی تر، ناوەڕۆکی کێشەکانی ئەمریکا و ئێران نیە، دەکرێت ئەو پرسانە هەبن و هۆکارێک بن لە بارگرژی دانوستانەکانی ئێستا، بەڵام گەر ئێران وەرچەرخانێک بەرامبەر هاوپەیمانی لەگەڵ روسیا و چین نیشان بدات، وەک هاوپەیمانی ئەمریکا پێناسەی خۆی کاتەوە، تەواوی هاوکێشەکە گۆڕانی جدی بەسەردا دێت. ئەوەی شایانی باسە ئەم کێشمەکێشە کە مەسەلەیەکی بنەمایی و جدیە لە ململانێکانی نێوان ئەمریکا و ئێراندا، بەڵام هیچ ئاماژەیەکی لە خاڵەکانی نێو دانوستانەکاندا پێنەدراوە، یان ئاشکرا ناکرێت!، ئەتوانین بڵێین کێشەی بنەڕەتی ئەمریکا بەهەر شێوەیەک بۆی بگونجێت لێدانە لە دەورو نفوزی روسیا و چین لە ناوچەکەدا، کە ئێستا فۆکسی لەسەر ئێران داناوە.

گەر بڕوانینە ئەم دۆخەی ئێستای گەمارۆدانی ئێران لەلایەن ئەمریکاوە، بەڕواڵەت دوو بژاردە بۆ ترەمپ لەئارادایە، “لێدانی سەربازی یان مامەڵەیەکی گەورە”، لە ڕاستیدا ئەم دوو بژاردەیە

ناتوانێت نیگەرانیەکانی واشنتۆن چارەسەر بکات، بەتایبەتی کە جۆری پەرچەکرداری ئێران، توانیویەتی ئاستەنگی بۆ بژاردەکانی ترامپ پێکبهێنێت، بۆیە پێناچێت هیچ کام لەو دوو بژاردەیە یەکلایی کەرەوەبن و نەخشەکانی ئەمریکا بە سەرکەوتن بگەیەنێت! ئیدارەی ئەمریکا بەتەواوی دڵنیا نییە لەوەی کە بە هێرشی ئاسمانی و هێرشی مووشەکی ئەتوانێت ئامانجەکانی بەدی بهێنێت، چونکە ئاسان نییە بەو ڕێگایە بتوانێت کۆنترۆڵی تەواو بەسەر ئێراندا بەدەست بهێنێت.

لەلایەکی ترەوە سەبارەت بە بەرنامەی ئەتۆمی، کە بەشێکی زۆری یۆرانیۆمی ئێران پیتێنراوە و لەژێر داروبەردا نێژراوە و بە سەلامەتی لە تونێلە قەڵادارەکاندا شاردراوەتەوە، بۆیە ئەمریکا پێویستی بە هێزی زەمینی، پشکنەر، یان لایەنی سێیەم دەبێت بۆ چوونە ناو ئەو شوێنانە، ئەمەش لەباری عەمەلییەوە مانای ئەوەیە کە پێوست دەکات ئەمریکا هێرشی سەرزەمینی و سەربازی بکات، هەڵبەتە کارێکی لەم چەشنە بۆ وڵاتێکی گەورەو بەرفراونی وەک ئێران، ئەو فرسەتە نادات بە ئەمریکا بتوانێت نەخشەیەکی لەو چەشنە دابڕێژێت، چونکە حەتمیە کە تووشی شکستێکی گەورە دەبێت. جگە لەوەش، ئەمریکا ناتوانێت دڵنیا بێت لەوەی چ جۆرە لێدانێکی سەربازی دیاری بکات، کە ئایندەی دەوڵەت و دۆخی سیاسی ناوخۆی ئێران، چیان بەسەر دێت و تاچەند هێرشە سەربازییەکانی سودی دەبێت بۆ نەخشەو سیاسەتەکانی لە ناوچەکەدا. ئەگەری ئەوەش هەیە، ئەو لێدانە ببێتە هۆی گۆڕینی ڕژێم و ئێران پارچە پارچە بکات، یان حکومەتێکی نوێ بەرهەم بهێنێت، بەڵام وەڵامدەرەوەی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا نابێت، بۆیە ترامپ زیاتر لەهەوڵی دانوستان و رێکەوتنێکدایە، بە ملکەچکردنی دەسەڵاتی ئێستای کۆماری ئیسلامی، کە دیار نییە نەخشەکانی ئەمریکا لە مەیدانی ئەم ململانێیەدا ئاراستەی دۆخەکە بەرەو کوێ دەبات.

لەهەمان کاتدا “سەودا و مامەڵەیەکی گەورە” ئەرکێکی زۆر قورسترە بۆ ئەمریکا، لە داواکردنی ئەوەی کە ڕژێمی ئێران دەستبەرداری توانا موشەکیەکانی و بەرنامە ئەتۆمیکەی بێت، یان بە یەکجاری دەستبەرداری هاوپەیمانی روسیا و چین ببێت.

ئەگەری ئەوە هەیە سیاسەتی گۆڕینی ڕواڵەتی ڕژێمی ئێران گەر سەربگرێت، شوێنێک بۆ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا بکاتەوە، بەڵام کێشەکە لەوەدایە لەم دۆخە ئاڵۆزەدا، ئایا بە دەخالەتی ئەمریکا و کاریگەرییەکانی لەسەر ناوچەکە، دەتوانێت خزمەت بە بەرژەوەندیە درێژخایەنەکانی ئەمریکا بکات؟ بەبێ پلانێکی بژاردەیی بۆ بەرجەستەکردنەوەی “گۆڕینی ڕژێم”، بەبێ دابینکردنی ئەڵتەرنەتیفێکی

بەتوانا بە پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا، سیاسەتێک دەبێت بە ئەمریکا و ترامپ، لە بەرامبەر ئەزمونێکی تر لە شکستەکانیان بەرەو ڕوو دەبنەوە و کارەساتی تر لە ناوچەکە بەرهەم دەهێنێتەوە.

ئەو سیناریۆ جۆراوجۆرانەی کە بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی ئەمریکا پێشنیارکراون، یان لە چوارچێوەی سیاسەتی ئێستای ئەمریکادا خەریکە بەڕێوە دەبرێت، کە تیشک خستنە سەر لەشکرکێشیەکی تەواوە، گومانی تیا نیە ناواقیعیە، یان لەڕادەبەدەر کات بەفیڕۆدەر دەردەکەون، نمونەی فشاری ناسەربازی بە سەر ڕژێم و بانگەوازی ساختە بە پشتیوانی ڕاپەرینەکانی خەڵکی ناڕازی ئێران، کارەساتی کوشتنی بەکۆمەڵی لێکەوتەوە و دۆخەکەی ئاڵۆزترکرد.

ئەگەر ئەمریکا بەم شێوەیە بەدوای ئامانجی دیاریکراوی گۆڕینی ڕژێمەوە بەردەوام بێت، ئەنجامەکانی دەکرێت پێچەوانەی ئەوە دەرچێت کە ئەمریکا مەبەستیەتی. لەوانەیە ڕژیمی ئێران سەرکوتی خۆپیشاندەران و کوشتنی بە کۆمەڵ زیاترکات، مووشەک و بریکارەکانی بەهێزتر کات و تەنانەت ڕەنگە بەدوای چەکی ئەتۆمیدا بگەڕێت بە ئەوەی لە لەناوچون خۆی بپارێزێت.

لەکاتێکدا ترەمپ لەلایەک بە ئاشکرا ئەگەری “سڕینەوەی ئێران لەسەر ڕووی زەوی” دەخاتە ڕوو، ئەگەر ئێران پابەند نەبێت بە مەرجەکانی ئەمریکا، لەلایەکی تریشەوە دەرگاکە بۆ کراوەیی دەهێڵێتەوە بۆ “مامەڵەیەک”، لە دانوستانێکەوە بۆ دانوستانێکی تر.

هەڵبەتە ئەم هەوڵە سەربازیە مەبەست لێی هێرشێکی خێرا نییە، بەڵکو بە دامەزراندنی واقیعێکی سەربازی درێژخایەن و زۆرەملێیە کە ئامانج لێی ناچارکردنی ئێرانە مەرجەکانی واشنتۆن لە پێگەی لاوازییەوە قەبوڵ بکات.

پێشبینیەکان وەها نیشان ئەدەن، ئێران لە بەردەم ئەگەری هەڵمەتێکی فشاری سەربازی گشتگیردایە، کە درێژخایەنتر و فراوانترە لە ڕووی پانتاییەوە و بە توانایەکی تەواو بەرزی ئەمریکاوە بەڕێدەکەوێت، گەر لە کۆتایدا مامەڵەکەیان شکستی هێنا.

ئەم گۆڕانکاریە ئاڵۆزتر دەبێت بەهۆی جێگیرکردنی بەرفراوانی هێزی دەریاییەوە، کۆکردنەوەی ئەم هێزەش کە لە ناوەڕاستی تشرینی دووەمی ٢٠٢٥ دەستیپێکرد، ئاسمان و دەریای بەیەکەوە گرێداوە، لە دوای جەنگی کەنداوەوە، ئەمە گەورەترین شانەی ئەپەراسیۆنەکانی ئەمریکایە لە ناوچەکەدا. ئەم یاریکردنە بە ئایندەی ناوچەکە،

ڕێرەوی بەردەوامی ئەو کارەساتانەیە کە چەندین دەیەیە دانشتوانی ناوچەکە بەدەستیەوە دەناڵێنێت، لەمەش قێزەوەنتر، دەوری ئەو هێزو لایەنە سیاسیانەیە کە بەرژەوەندی سیاسی و پێگەی خۆیان بەتەواوی گرێداوە بە ئاکامەکانی ئەم یاریانەوە.

مۆزەی کەڵبە و ڕنۆك.. ســـــەدیق سەعید ڕواندزی

گەلانی دنیا، بۆ ئەوەی پاشماوە و کەرستە و شوێنەوارە دێرین و مێژووییەکانی خۆیان لە نەمان بپارێزن، هاوکات بە ئەوانیتریان بناسێنن، دێن هەر شتێکی دیرۆکی و شوێنەواری گرنگ هەیە، لە مۆزەخانەدا هەڵیدەگرن. ئەو شوێنەی هەم ئاماژەیەکی مێژوویی، هەمیش کولتووریی و مرۆیی و ئاسەواریی هەیە. مۆزەخانەکان، گوزارشت لە ڕۆژگارێکی مێژوویی کۆنی ژیانی مرۆڤەکان و سرووشت و کەرستەو دروستکراوەکان دەکەن، کە تیایدا سەرەتاکانی شێوەی ژیان و ژیانکردن و پەیوەندی لەگەڵ سرووشت و دەوروبەر دەردەخەن. بێگومان مر□ڤ س□رەتاییەکان، کە وەك ئێستا ژیان پێشکەوتوو نەبووە، هەوڵیانداوە بە کەرستەی سادە و دروستکراو، کارەکانی ژیانی خۆیان ڕایی بکەن و دەستەوەستان نەوەستن. ئیدی ئەو کەرستانە، لەگەڵ پێشکەوتنەکانی ژیان و گەشەی کۆمەڵایەتی و ژیاریی نەتەوەکان، بە سەر چوون و نەماون، مەگەر پارچەیەك، کە دەلالەت لەو قۆناغە بکات. مۆزەخانەکان، گرنگی و بەها یەکی هونەریی یەکجار گەورەیان هەیە و کەرستەکانی ناوی، لە شتە هەرە گران بەهاکانن، کە نرخ و بەهاکانییان، تەنانەت بە هیچ شتێك پێوانە ناکرێت. بۆیە دەبینین مامەڵەکردن بە کەرستە و پاشماوە شوێنەوارییەکان، وەك تاوان سەیر دەکرێت و سزای لەسەرە، چونکە ئەو پاشماوانە، گوزارشت لە مێژوو، بەهای فەرهەنگی ئەو نەتەوەیە دەکات. چەند ساڵێك لەمەوبەر، کاتێ خۆپیشاندانێکی گەورە لە پاریسی پایتەختی فەرەنسا بەرپا بوو، حکومەتی ئەو وڵاتە، بەر لە هەموو شوێنێك مشووری مۆزەخانەی ل□ ق□ری خوارد، چونکە شتە مێژوویی و ئاسەوارییەکان، گەر لە نێو چوون و بزبوون، جارێکی دیکە نا دۆزرێنەوە. وڵاتان بە بایەخەوە دەڕوان□ن□

مۆزەخانە و سالانە گەشتیارەکان ڕووی تێ دەکەن. مەرج نییە مۆزەخانە هەر تەنها ئاماژەیەکی کولتووریی بگەیەنێت، زۆر جار دەبنە شوێنی نیشاندانی پاشماوەی کارەسات و ڕووداوە سیاسی و تراژیدییەکان. ئەستاش سالانە خەڵکێکی زۆر بە مەبەستی گەڕانەوە بۆ سەردەمی مێژووی خوێناوی هیتلەر و ئەو کارەساتەی بە سەر جولەکەکان لە جینۆسایدکردن هات، سەردانی پاشماوەی کەمپی ئاوشفیتز لە پۆڵەنیا دەکەن و کوورە و پاشماوەی ئەو شەمەندەفەر و وێستگانە دەبینن، کە جولەکەکانی تیادا دەتوێنرانەوە و دەکرانە سابوون. یاخود زۆر جار، مۆزەخانە کەرستەو پاشماوەی شۆڕشگێڕێك، سیمبولێکی نەتەوەیی، ئازادیخوازێکی تێدا نمایش دەکرێت. لە نێو ئەمەدا، ئەگەر مۆزەخانەیەك بکەینەوە دەبێ چی تێدا هەڵبگرین بۆ ئەوەی پیشانی ئەوانیتری بدەین، جگە لە مێژوویەك خوێن و ستەم و چەوسانەوە نەبێت. دوژمنانی کورد، وەك چۆن هەوڵی لە نێوبردنی کەسیەتی و جوگرافیاو مێژووی ئەمەیان داوە، بەو شێوەیەش هەوڵی سڕینەوەی فەرهەنگ و کولتوور و شوێنەوار و پاشماوە دێرینەکانی ئەمەشیان داوە، بەداخەوە مێژووی ئێمە، هەمیشە لە پاڵ قوربانیدان و خەبات و تێکۆشان، هاوکات مێژوویەکیش بووە، لە خوێن و چەوسانەوە و لە نێوبردن، بۆیە لە مۆزەخانەدا، دەبێ لایەك بۆ ئەو چەنەك و کەڵەبانە تەرخان بکەین، کە هەمیشە لە جەستەی نەتەوەیی ئێمە گیروجیەکراون. پێشەو لە شیعری (مۆزە)دا، باسی مۆزەخانەیەکی جیاوازمان بۆ دەکات. مۆزەخانەیەك کە لە بری ئەوەی شوێنی هەڵگرتنی کەرستە و پاشماوەی دێرین بێت، بە پێچەوانەوە جێگەی نیشاندانی قەمە و کەڵەبە و ڕنەکە، وەك هەمایەك بۆ ئەو ستەمەی بە درێژایی مێژوو لە ئێمە کراوە، هاوکات ئاماژەیەکیش بە مێژووی مرۆڤایەتی بە گشتی، کە بە داخەوە ئەوەندەی مێژووی خوێن و کوشتنە، مێژووی داهێنان و جوانی نییە. لەو شیعرەدا، شاعیر مێژووی مرۆڤایەتی دەگێڕێتەوە بۆ دوو قۆناغ کە ئەوانیش چاخی بەر و دوای مێژووە. لێرەدا، مەبەست لە چاخی بەر لە دیرۆك ئەو چاخەیە، کە هێشتا مرۆڤایەتی لە قۆناغی سەرەتایی دەژیا و پێشکەوتنەکانی سەردەم، نەبووبوونە مایەی نەهامەتی و مرۆڤ بەو ئەندازەیە دڕندە و ترسناك نەبوو، کە ببێتە بکەری هەڵگیرسانی دەیها شەڕ، کە بە هۆیەوە خوێنی مرۆڤی تێدا بڕژێت، بەڵکو ژیانێکی سادەی نێو سرووشت و دواکەوتوو، بەڵام پاك و ساکار دەژیا. چاخی بەر لە دیرۆك، ئەو چاخەیە کە هێشتا هیچ ڕووداوێکی گەورەی مێژوویی ڕووینەداوە. ئەو چاخەیە کە هێشتا مرۆڤ نەبێتە دڕندەیەك و دەستی نەچێتە نێو خوێنی هاوشوناسەکەی. ئەو چاخەیە، کە هێشتا شەڕ و کوشتارو ئەتۆم و تیرۆر و ڕەگەزپەرستی و فاشییەت و جەنگەکان لە یەکتری جیا نەکراونەتەوە و مرۆڤەکان پەڕین نەکراون. پێشەو لە

مۆزەخانەکەیدا، هۆڵێکی تایبەت و گەورە بۆ ئەو چاخەی بەرلە دیرۆك تەرخان دەکات، بەڵام هیچی نییە تا تیایدا هەڵگرێت، هەر وەك لە شیعرەکەی باسی دەکات و ناوی هیچ کەرستەیەکی نێو ئەو هۆڵە ناهێنێت، جیاواز لە هۆڵەکانی دیکەی دوای سەرهەڵدانی دیرۆك، کە ناپڕژێتە سەر ئەوەی تەنها هۆڵێکی بۆ دابین بکات. پەشێو لە شیعرەکەیدا دەڵێت:_

لە کوردستانی دوا ڕۆژدا
گەورەترین مۆزێی دنیا دروست دەکەم
بۆ هەرچاخێك هۆڵێکی زل
هۆڵی یەکەم ناوی لێ دەنێم
هۆڵی چاخی بەر لە دیرۆك
هۆڵەکانی تر هەموویان
هۆڵی سونگی و کەڵبە و ڕنۆك

هەڵبەتە، دیاریکردنی کوردستان وەك وڵاتی شاعیر بۆ دروستکردنی ئەو مۆزەیە، دەلالەتە لەوەی کە کورد وەك نەتەوەیەك، چەند ڕووبەڕووی کارەسات و نەهامەتی بۆتەوە و چۆن جێی ڕنۆکی دوژمنانی بە جەستەیەوە دیارە. ئەو مۆزێیە، نیشانەیە بۆ مێژووی سیاسی و نەتەوەیی ئێمە، کە مێژووی ڕابردووی خوێنینی ئێمە نیشان دەدات، بەڵام دیوێکی ئەو مۆزێیە، دیوێکی جیهانی و مر□قایەتییە و پەیوەندی بە قۆناغەکانی بەر و دوای سەرهەڵدانی دیرۆك هەیە. بەو مانایەی تا قۆناغی بەر لە دیرۆك، مر□قایەتی هەڵگڕی مێژووی کەڵبە و ڕنۆك نەبووە، بۆیە هۆڵی یەکەم تەنها ناوی هەیە و شاعیر ئاماژەی بۆ کەرستە و کەلوپەلەکانی نێوی نەکردووە، چونکە شتێك نییە وەك شوێنەوار تیایدا هەڵبگیرێت، هۆڵەکە تەنها ناوێکی مێژوویی هەیە، بەڵام کۆی هۆڵەکانی دیکە، تەرخان دەکرێن بۆ سونگی و کەڵبە و ڕنۆك، کە ئەمەش قۆناغی دوای دیرۆکە، کە مر□قایەتی زیاتر گەشە دەکات و لە پەراوێزی ئەو گەشەکردنەشەوە، گۆڕانکاری بە سەر کۆمەڵ دادێت و بە داخەوە شەڕو خوێن دەبنە سیمای دیاری ئەو قۆناغە، کە ئەوەندە زۆرە دەبێ هەموو هۆڵەکانی دیکەی بۆ تەرخان بکەیت. ڕووبەرێکی گەورەش لەو ستەم و خوێنە، بەر ئێمە وەك کورد دەکەوێت، هەر ئەمەشە هۆکاری ئەوەی کە پەشێو کوردستانی داهاتوو، بۆ شوێنی ئەو مۆزێیە لە بری هەر شوێنێکی دیکەی جیهان دیاری بکات. مێژووی مر□قایەتی، لە دوای گەشەسەندن و گواستنەوەی لە چاخی بەردین و بەر لە مێژووەوە بۆ چاخی نوێ، مێژووی هەزاران ڕووداوی سیاسی و کۆمەڵایەتییە. مێژووێکە تیایدا مر□قایەتی ڕووبەڕووی کارەسات و نەهامەتی بە ئێستاشەوە دەبێتەوە، مێژووی چەوسانەوە و بێ مافی

گەلان و ستەم و بێدادی سیاسییە. ئەم مێژووە هێندە گەورەیە، دەبێ هەموو هۆڵەکانی مۆزەخانەی بۆ تەرخان بکرێت. پەشێو لە شیعرێکیدا، کەرستە و شوێنەوارێکی دێرین، لەو هۆڵانە هەڵناگرێت، پاشماوە و شوێنەواری جێی پێ مرۆڤایەتی لە قۆناغی دوای دیرۆک لەو هەموو هۆڵانە هەڵناگرێت، بە پێچەوانەوە هۆڵەکان تەرخان دەکات، بۆ کەڵبە و قەمە، وەک ئاماژەیەک بۆ کوشتن و شەڕ و لە نێوبردنی مرۆڤ، بۆ هەر پاساوێکەوە بێت. کوردستان لە دوا ڕۆژدا، دەبێتە شوێنی گەورەترین مۆزەی دنیا، وەلێ مۆزەخانەیەک لە بری ئەوەی ئاماژەیەکی شوێنەواریی و دیرۆکی هەبێت، ئەوا ئاماژەیەکی سیاسی و خوێن و چەوسانەوەی بە تایبەتیش بەرانبەر نەتەوەی کورد دەبێت، کە ئێستاش کەڵبە و ڕنێک دەوریان داوە!

سەدیق سەعید ڕواندزی

---

*ئەم بابەتە لە ژمارە(70)ی گۆڤاری چیا، کانونی یەکەمی 2024 بڵاوکراوەتەوە. ئەم گۆڤارە، لەلایەن کۆمەڵەی پێشمەرگە دێرینەکانی کوردستانەوە دەردەکرێت.

ترپەی ڕەش. شیعری سمکۆ ئەحمەد ڕەشید

1

دەستان ڕاخەن،
خۆشەویستی ئەستێرەیەکی دوورە دەست نییە
ڕاستگۆیی باڵندەیەکی ماڵییە
حەز ناکەم دەستان بۆ تاریکی بمێنێتەوە
حەز ناکەم نێو لەپتان چۆڵ بێت
ئاخر کە تۆوی پلاستیکی چاندووە و سەبەری چنیوەتەوە
کێ دەکی لاواندەتەوە و
لاولاو بە بەژنی ژیانیدا هەڵگەڕاوە
کێ چەند ڕوخسارێکی پەشیووە و

هەیوانی جوانیی ناسیووە!

2

هەندێک نهێنییم هەیە
دەمەوێت، لە باخەڵی چەند ڕستەیەکدا بیانشارمەوە
نامەوێ کەس بزانێت چەند کۆترم هەیە
ئۆتومبێلەکەم لە دایکبووی ساڵی چەندە
منداڵەکانم ناویان چییە
ڕۆژی چەند جار دەچمە بەر ئاوێنە
نامەوێ کەس بزانێ تەنیاییم چەند گیرفانی هەیە
لە هەر گیرفانێکیدا چەند دەنک شادی هەیە
شوێنە بڵندەکان باش نین
من شادییەکانی خۆم نا بەمە شوێنە بڵندەکان
سادەیی ڕێگەیەکە دەتباتەوە سەر پیسایی گوفەکەکان
ناهێڵم هیچ دەنکە شادییەکم بکەوێتە تەڵەی چاوە نەخۆشەکان
سادەیی کراسێکە بەبەر ئەم زەمەنە ناکات
سادەیی بۆ ڕۆژگارێک باش بوو
درەختەکان یەک ڕوویان هەبوو
مرۆڤەکان لە دوورەوە
دڵیان وەک پارچەیەک کریستاڵ دەبریسکایەوە

3

پێم ناخۆشە مێرووولەیەک درەنگ بگاتە ماڵەوە و
تاریکیی بەسەردا بێت
پێم خۆش نییە حەماڵێک
دڵی وەک عەرەبانەکەی وەرگەڕێت و
خەونەکانی بەگۆڕێ وەربن
بۆچی باشم
ئەگەر پەنجەکانم وەک چرا دانەگیرسێنم
ئەگەر بەردەکان فڕێ نەدەمە
ئەوبەری ئاوەدانی

4

بەم پەڵە ڕەشانەوە
نوێژەکانت ناگەنە ئاسمان
خۆت بدەرە بەر بارانی پەیڤەکانم
دڵت بەهەڵمی هەناسە سپییەکانی بەفر بشۆ
ئەوین دەستێکی خاوێنە

گوێ لە هیچ ترپەیەکی ڕەش ناگرێ

ن□م□ـــانزانی.. شیعـــری نەوزاد بەندی

ئەو ڕۆژەی وەک هەموو ڕۆژێ ،
بە چاکەتی تۆخی نیلی و
کراسی سپی و پانتۆڵی
خۆڵەمێشیی،
چووینە هۆڵی وانەخوێندن..
نەمانزانی ئەو جارە دواهەمین جارە ..
ئیتر قەت وانە ناخوێنین ..!

* * *

ئەو بەهارەی
کوڕی گەڕەک کۆبووینەوە و
چووین بۆ مەزرای فەریکە نۆک
لە دەباشان ..
بۆ لای دارتوو ..کانیاوەکان ..
نەمانزانی ئەو بەهارە،
دوا بەهارە ..
ئیتر نە مەزرا ئەمێنێ و
نە نۆک لەو دۆڵانە ئەڕوێ ..
هەمووی ئەکرێ،
بە باڵەخانەی چیمەنتۆ ..
بە کۆشک و بە حەرەمسەرا ..
بە چەکدار و لاندکرۆزەر ..
بە چڕە دوکەڵی کەباب ..
کانی و دارتوو،
لیست لهما محل في الاعراب

* * *

لە خەزانی مناڵیدا،
ئەو ئێوارەیەی کە وەکو
هەموو ئێوارەکانی تر
یارییەکەمان ڕێکخستەوە..
نەمانزانی ئەو یارییە ،
دوا یارییە ..
ئیدی مناڵیی ئەژاکێ و ..
کۆتایی دێ ..
ئیتر بۆ هەتاهەتایە،
تەنها دێڕێ یادگارییە ..

* * *

ئەو بەیانییەی
هەروەکو
سەدان بەیانی پێشووتر،
لە ماڵی باوکمان نانمان خوارد ..
دایکمان بەرچایی دانابوو
باوکمان سەمونی کڕیبوو ..
نەمانزانی ئەوە دوایین بەیانییە ..
قەت دووبارە نابێتەوە ..
ئەکەوێتە ژێرزەمینی بیرەوەریی و ..
قەت دەرگای بۆ ناکرێتەوە ..

* * *

ئای! کاتێ مامۆستای کوردی
دواهەمین وانەی
ئەلف و بێی
ئەمین باڵداری پێ ووتین ..
ووشە بە ووشەی ئەوت و
ئێمەیش وەک کۆرس
بە هەموو دەنگمان، لە دوای ئەو
ووشەکانمان ئەووتەوە ..
نەمانزانی،
ئەوە دوا کۆرسی ووشەیە و
ئەوە دوا پێشانگای ڕەنگە و
ئیتر دارا ئەبێ بە خەو ..

لەگەڵ دوو دار ..
ئیتر کتێبێکمان نا بێ
لێی نوسرا بێ
ئیبراهیمی ئەمین باڵدار ..

* * *

ئەی تۆیش ئەی یار ..
ئەو عەسرەی
وەک زۆربەی عەسران
بە ماکسی□کی گوڵ وورد و
کتێبێک هاتیتە سەربان ..
نەمانزانی
ئەوە دوا عەسرە .. دواجارە
کتێب و دووریی و من و تۆ ،
کۆکا تەوە..
جارێکی تر ئەو تابلۆیە،
هیچ عەسرێ نیشانی نادا ..
تۆ تۆپی ئێران ئەتکوژێ و..
کەسێ نییە
لەو خەمە پەنهانەم بگا
سەرخۆشی□کم لێ بکا ..
یان تۆزێ دڵم باتەوە ..

* * *

ئەو مانگەی بە کش و ماتیی ،
بێ هاش وهوشی هەواڵ و ..
دەهۆڵ و زوڕنای میدیاکان ..
فەرمانبەر موچەیان وەرگرت ..
نەیانزانی ،
ئەوە دوا موچەی بێدەنگە ..
ئەوە دوا مانگە سی ڕۆژ بێ..
ئیتر موچە،
ئەبێ به سیل و شێرپەنجە،
هەزار و یەک ووتەبێژ و
سەرۆک و وزیر و
گزیر ..باسی ئەکەن ..
مانگ ئەبێتە پەنجا و حەفتا ..

ه□وا□ ئ□ب□ □ب□ باسی مافیاو
گ□ند□□یی و .. ت□ک□□ ئ□کر□
ل□گ□□ ن□وتا ..
□□ژی ه□زار جار□ ئ□د□□؛
میلل□ت ف□وتا ..